

Repliker och kommentarer

I den här avdelningen välkomnas kommentarer till tidigare bidrag och korta inlägg med ekonomisk-politisk anknytning

CARL-JOHAN WESTHOLM

Skilj på särintressen och gruppintressen!

I en ledare i *Ekonomisk Debatt* nr 8/1994, manar Johan Torstensson politikerna med rubriken "Lyssna inte för mycket på företagare!" Dessa representerar nämligen ett särintresse, "i grupp men framförallt som företrädare för enskilda företag".

Med tanke på att den samlade svenska politikerkåren hänvisade till den nära nog lika samlade svenska ekonomkåren i försvaret av kronkursen 1992, kunde det ligga nära till hands att svara "lyssna inte för mycket på ekonomer!" Men det vore fel. Politiker – och andra – har ingen anledning att lyssna mindre på någon i det svenska samhället. En näraliggande fråga är när en viss grupp får ett inflytande utanför sitt kompetensområde. Den frågan förtjänar alltid att ställas, men den tänker jag inte dröja vid. När det gäller gruppen företagare, är den kraftigt underrepresenterad i riksdagen. Inte heller det problemet behandlar jag i denna artikel.

Istället aktualiserar Torstenssons artikel en förbisedd distinktion. Lindbeck-kommissionen pekade – liksom Torstensson – på särintressenas roll för krisens

uppkomst i Sverige. Men enligt min mening blir en sådan diskussion inte tillräckligt klagörande om man inte gör en åtskillnad mellan *gruppintresse* och *särintresse*. Jag har själv haft anledning att fundera på det som företrädare för 100 000 småföretagare i Företagarnas Riksorganisation.

Enligt mitt sätt att se är ett särintresse alltid ett gruppintresse, men ett gruppintresse inte alltid ett särintresse. Särintresse är alltså ett visst slags gruppintresse. Vad gruppintresse är kan diskuteras, men låt oss utgå från att det existerar när företrädare för en grupp hävdar det. Särintresse är när en grupp försöker använda statsmakterna att förbättra sina egna villkor på andra gruppers bekostnad. *Ett särintresse försöker alltid utverka favörer, som staten med dess tvångsmakt kan tilldela den.* Det är alltså fråga om det gamla privilegiesamhället i ny tappning, eller vad *public choice*-skolan kallar *rent seeking*.

Några skulle naturligtvis invända att det är en viktig del i demokratin, nämligen att marknaden inte skall bestämma allt; politiken skall med majoritetsbeslut kunna omfördela de resurser marknaden åstadkommer.

Men denna invändning är inte okomplicerad. Den innebär, i den yttersta förlängningen, att all egendom egentligen poten-

*Fil dr CARL-JOHAN WESTHOLM
är VD i Företagarnas Riksorganisation.*

tiellt är statens, dvs kan tas i anspråk av politikerna för fördelning, i någons namn, t ex i den sociala rättvisans namn, jfr F A Hayeks "The Mirage of Social Justice" (Hayek [1976]). Genom att beteckna något som "socialt orättvist" kan någon alltid hitta en motivering till att statsmakten bör ingripa med en annan fördelning.

Å andra sidan: om ingen grupp någonsin skulle få en fördel av statsmakten, skulle i den yttersta förlängningen statsmakten abdikera och läggas ned. Möjligen skulle vissa nattvaktarfunktioner finnas kvar. Men även sådana kan "gynna" vissa mer än andra. Så vad gör den vise då? Skall visdomen sätta upp ett varningens finger för alla gruppintressen över en kam – därför att varje grupp kan utöva ett särintresse? Jag tror det vore kortsynt.

Vad som är rätt kan naturligtvis inte bevisas. Det går inte att "objektivt" fastställa. Men däremot kan man föra en logisk diskussion. Och för min del är resonemanget följande.

Ett särintresse kan ha sitt berättigande om det inte kan försvara sig självt. Grupper som är svaga – t ex handikappade, särskilt förståndshandikappade och svårt sjuka – kan inte organisera sig och med påtryckningar få statsmakten att ge dem favörer. Sådana grupper kan inte klara sig utan hjälp av andra grupper i samhället. Sådana favörer är enligt min mening motiverade; det är alltså särintressen som bör tillgodoses. Eftersom dessa grupper inte är majoriteter måste de alltså få förståelse från andra. Om sedan statens tvångsmakt eller frivilliginsatser skall bistå de som hamnat på skuggsidan – därom kan inget svar bevisas vara bättre än det andra. Men möjligheten för *free-riders* är en realitet; många kan smita undan att hjälpa de få. Detta talar för att statens tvångsmakt används för omfördelning av resurser till dessa särintressen.

De flesta gruppintressen representerar inte majoriteter, men de uppnår ändå betydande makt i en demokrati med allmän och lika rösträtt och stor offentlig sektor.

Orsaken är att det finns en inneboende dynamik i ett system där skatterna tar största delen av individernas inkomster. Det lönar sig alltmör att söka få skatteåterbäring genom bidrag och favörer av olika slag från statsmakten. Den som är passiv i bidragsjakten får bara betala andras bidrag, men får inget själv.

Men icke handikappade löntagare och företagare, konsumenter och stockholmare, eller norrlänningar och skåningar som söker ekonomiska fördelar som skall betalas av andra grupper med statens tvångsmakt – de är däremot i princip icke berättigade särintressen.

För Företagarnas Riksorganisation gäller att vi står upp för gruppen privata företag och deras ägare, men vi gör det inte för att få fördelar på andra gruppers bekostnad. För oss räcker det med att få bort all offentlig diskriminering. Till exempel att avkastningen på arbetande kapital i ett företag beskattas högre än avkastningen på en bankbok.

Jag skulle för min personliga del aldrig moraliskt kunna försvara att företräda ett särintresse hos en stark grupp. (Småföretagarna i Sverige är delvis en stark grupp, för tillfället politiskt populär, men delvis en svag – det senare tar sig uttryck i att beskattningen av små företag länge var genomgående högre än för stora företag). Däremot arbetar jag med glädje mot diskriminering av varje grupp i samhället. Dessutom är jag övertygad om att diskrimineringen av företagare skadar alla i samhället.

Det kan emellertid vara ett problem, som Torstensson berör, att "framförallt som företrädare för enskilda företag" utgör företagare ett särintresse i den ekonomisk-politiska debatten. Ett ännu större problem – tycks det – är nog det särintresse som företrädare för enskilda företag kan driva *utanför* den ekonomisk-politiska debatten, nämligen i samtal med enskilda politiker som renodlad påtryckning. Offentligheten borde rimligen sätta en viss gräns för tilltagsenheten.

Det är inte alldeles lätt att moralisera entydigt. Skall tex ett företag, stort som litet, inte söka statsbidrag om staten har inrättat bidrag för en viss typ av verksamhet? Själv har jag varit med om att söka och få statsbidrag för utgivning av böcker som påtalat faran med statsbidrag.

Ägare och VD:ar för ett enskilt företag måste – som andra – finna sig i regler som han eller hon inte gillar. Men däremot kan dessa freda sitt samvete genom att rakrygga i grupp – tex inom näringslivets organisationer – verka för ett företagarklimat där politiska påtryckningar inte lönar sig.

Att försöka bena ut skillnaden mellan särintressen och gruppintressen är sannolikt mer fruktbart än att fundera över vad som ligger i "allmänintresset".

De fackliga organisationerna representerade från början utsatta minoriteter, som med tiden fått olika privilegier, inte minst genom arbetsrätten, och reglerna kring strejker. Facket agerar uppenbart som vårt stora särintresse. De fackliga organisationerna har med minimilöner lyckas stänga ute ett antal personer från arbetsmarknaden, eller åtminstone hålla

dem kvar i arbetslöshet.

Men det är lättare att se grandet i en annans öga än bjälken i sitt eget. Skulle någon upptäcka något särintresse som Företagarnas Riksorganisation företräder, är det angeläget att vi får reda på det. Jag är övertygad om att på sikt tjänar gruppen företagare bäst på att dess egna särintressen hålls tillbaka.

För min egen del anser jag sedan länge att konstitutionen måste motarbeta särintressena. Tex genom grundlagsregler om högsta tillåtna budgetunderskott och skattetryck. Det skulle hjälpa politiker oavsett färg att stå emot den allians av särintressen som växer automatiskt när den offentliga sektorn når en viss nivå.

Referenser

- Hayek, FA, [1976], "The Mirage of Social Justice", i *Law, Legislation and Liberty*, volume 2, Routledge & Kegan Paul, London.
- Karlsson, N, [1994], *The State of State*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Torstensson, J, [1994], "Lyssna inte för mycket på företagare", *Ekonomisk Debatt*, årg 22, nr 8, s 755–756.